

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.2.19>

ЗАКОНОДАВЧІ ПІДСТАВИ ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ОСОБАМ, ЗВІЛЬНЕНИМ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ОСОБАМ, ПРИРІВНЯНИМ ДО НИХ

Стецьків М.Б.,

аспірант кафедри соціального права

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0009-0001-2974-2302

e-mail: maryanov13@gmail.com

Стецьків М.Б. Законодавчі підстави перерахунку пенсій особам, звільненим з військової служби та особам, прирівняним до них.

У статті критично проаналізовано юридичні норми щодо перерахунку пенсій особам, звільненим з військової служби та прирівняним до них особам. З'ясовано та охарактеризовано законодавчі підстави такого перерахунку та їх вплив на юридичний механізм реалізації зазначеними категоріями осіб права на пенсійне забезпечення. Визначено проблеми практичної реалізації процедури перерахунку пенсій під кутом зору суперечностей та певної неузгодженості законодавчих норм. Наведено приклади та проаналізовано зміст невідповідності між положеннями підзаконних нормативно-правових актів та норм законів в частині перерахунку пенсій на підставі оновлених довідок у зв'язку зі зміною розміру грошового забезпечення або звернення особи щодо зміни виду пенсійного забезпечення, або потреби проведення індексації пенсій тощо. Акцентовано, що проблемою у юридичному механізмі реалізації права на перерахунок пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення є значна кількість задіяних суб'єктів. Звернено увагу на відсутність законодавчої дефініції перерахунку пенсії, а також несистематизованість нормативних підстав проведення такого перерахунку. На підставі аналізу законодавчих норм припускається, що підставою проведення перерахунку є необхідність проведення індексації пенсії. Зроблено висновок, що юридично закріплено три основні підстави перерахунку пенсій. Це: наявність/подання документів, які не були враховані на момент призначення пенсії отримувачу спеціального пенсійного забезпечення; прийняття Кабінетом Міністрів України акту, яким змінено розміри грошового забезпечення військовослужбовців та індексація грошового забезпечення. Обґрунтовано, що окрім зазначених, підставою для перерахунку пенсії отримувачу спеціального пенсійного забезпечення є рішення суду, яким територіальні управління Пенсійного фонду України зобов'язано провести перерахунок. Акцентовано на тому, що звернення до суду є результатом неправильного застосування органами Пенсійного фонду України новоприйнятих нормативних актів у часі та/або неправильне застосування ними законодавчих положень. Наведено приклади судових рішень із зазначенням проблемних питань у механізмі перерахунку пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення, які потребували звернення до суду та були вирішені в судовому порядку. Проаналізовано відповідні висновки Конституційного Суду України.

Ключові слова: соціальний захист, пенсійне законодавство, отримувач спеціального пенсійного забезпечення, пенсія по інвалідності/за вислугу років, грошове забезпечення, індексація, юридичний механізм забезпечення права на пенсію, судова практика.

Stetskiy M.B. Legislative grounds for recalculating pensions for individuals discharged from military service and individuals equated with them.

The article critically analyses the legal norms regarding the recalculation of pensions for individuals discharged from military service and individuals equated with them. It examines and characterizes the legislative grounds for such recalculation and their impact on the legal mechanism for exercising the right to pension provision by these categories of individuals. Problems in the practical implementation of the pension recalculation procedure are identified, focusing on contradictions and certain inconsistencies in

the legislative norms. Examples are provided, and the content of discrepancies between the provisions of subordinate regulatory acts and the laws in terms of recalculating pensions based on updated certificates due to changes in the amount of financial support, or the individual's request for a change in the type of pension provision, or the need for pension indexation, etc., is analysed. The article emphasizes that a significant issue in the legal mechanism for exercising the right to pension recalculation for recipients of special pension provision is the large number of involved entities. Attention is drawn to the absence of a legislative definition of pension recalculation and the lack of systematization in the normative grounds for such recalculation. Based on the analysis of legal norms, it is suggested that the need for pension indexation is a reason for recalculating pensions. It is concluded that there are three main legal grounds for recalculating pensions: the presence/submission of documents that were not considered at the time of the pension award to the recipient of special pension provision; the adoption by the Cabinet of Ministers of Ukraine of an act changing the amounts of financial support for military personnel, and the indexation of financial support. It is argued that, in addition to these, a court decision obliging the territorial offices of the Pension Fund of Ukraine to conduct a recalculation is also a ground for pension recalculation for a recipient of special pension provision. The article highlights that court appeals result from the Pension Fund of Ukraine's incorrect application of newly adopted regulations over time and/or incorrect application of legislative provisions. Examples of court decisions are provided, indicating problematic issues in the mechanism of pension recalculation for recipients of special pension provision that required court intervention and were resolved in judicial proceedings. The corresponding conclusions of the Constitutional Court of Ukraine are also analysed.

Key words: social protection, pension legislation, recipient of special pension provision, disability/long-service pension, financial support, indexation, legal mechanism for ensuring the right to a pension, judicial practice.

Постановка проблеми. Законодавчі норми про перерахунок пенсій займають важливе місце у юридичному механізмі реалізації права на пенсійне забезпечення як складової соціального захисту осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них осіб (далі – отримувачі спеціального пенсійного забезпечення). Адже нормативне закріплення права на перерахунок пенсій по інвалідності або за вислугу років, насамперед, сприяє забезпеченню гідного рівня життя отримувача спеціального пенсійного забезпечення, відповідності розміру пенсії його потребам.

Правові підстави та порядок перерахунку пенсійних виплат отримувачам спеціального пенсійного забезпечення передбачені як у нормативно-правових актах загальної дії (наприклад, Закон України «Про пенсійне забезпечення» [1], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2]), так і в окремих нормативно-правових актах, зокрема, у розділі VIII Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [3], Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [4], постанові Кабінету Міністрів України «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» [5] тощо.

Незважаючи на значну кількість законодавчих актів про процедуру перерахунку пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення, якість такого регулювання є дискусійною. Насамперед, це зумовлено численними суперечностями, неузгодженістю між правовими нормами, зокрема невідповідністю положень підзаконних нормативно-правових актів відповідним нормам Законів України в частині перерахунку пенсій через зміну розміру грошового забезпечення на підставі оновлених довідок, переходу на інший вид пенсійного забезпечення (наприклад, з пенсії по інвалідності на пенсію за вислугу років тощо), проведенням індексації пенсій тощо.

Недоліком юридичного механізмі реалізації права на перерахунок пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення є значна кількість задіяних учасників. Адже, серед суб'єктів, які забезпечують проведення перерахунку таких пенсій є не лише територіальні управління Пенсійного фонду України та отримувачі спеціального пенсійного забезпечення, а й територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (видають довідки про грошове забезпечення для перерахунку пенсій), Кабінет Міністрів України (змінює розміри та складові грошового забезпечення), військові формування, з яких отримувачі спеціального пенсійного забезпечення звільнені зі служби (надають інформацію територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки щодо складових та розмірів грошового забезпечення за посадою, яку особа займала на

день звільнення зі служби, на день відрядження або ж за прирівняною посадою). Все це вимагає вироблення злагодженого механізму взаємодії, наявності уніфікованої процедури та чітких підстав перерахунку пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення.

Стан опрацювання. Проблеми щодо розуміння підстав та процедури проведення перерахунку пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення не зайняли належної ніші у науковій дискусії. Лише частково питання перерахунку пенсій було висвітлено у працях К.В. Бориченко, А.О. Гудзь [6], О.О. Коваленко [7], О.В. Корнілової, І.М. Сироти [8, с. 209], М.М. Шумила [9, с. 357] та ін.

Мета статті полягає у дослідженні законодавчих положень, які визначають механізм перерахунку пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення, та практики їх застосування.

Вклад основного матеріалу. Ключову роль у системі правового регулювання процедури перерахунку пенсій займає Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [3]. Статтями 63–66 цього закону визначені правові підстави перерахунку пенсій, відповідальність за порушення, допущені під час перерахунку та загальні умови оскарження рішення уповноваженого органу щодо відмови у проведенні перерахунку пенсій. Відповідна процедура детально закріплена у Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [4]. Також, Кабінетом Міністрів України затверджено низку постанов, які визначають спеціальні підстави та умови перерахунку пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення.

Ретельного аналізу потребує поняття «перерахунок пенсійного забезпечення». Чинне законодавство України не містить його визначення. Незначну увагу цьому питанню присвячено у науковій літературі. Я.М. Радченко вважає, що це – законодавчо встановлена процедура перегляду розміру призначеної пенсії через зміну обставин, надання нових документів, прийняття нових законодавчих актів, зміни державних соціальних стандартів тощо [10, с. 149]. Тим самим науковець визначає підстави проведення перерахунку пенсії, серед яких: зміна умов, що слугували призначенню пенсії, наявність нових документів у пенсійній справі, законодавчі реформи та оновлення стандартів.

Незважаючи на відсутність дефініції перерахунку пенсії, з аналізу відповідних положень спробуємо з'ясувати підхід законодавця до сутності цього поняття. Відповідно до ч. 1 ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб», перерахунок пенсій отримувачам спеціального пенсійного забезпечення проводиться на підставі документів, що є у пенсійній справі та/або ж тих документів, які додатково подані пенсіонером [3]. Частина 4 цієї ж статті виокремлює таку підставу перерахунку пенсій, як зміна грошового забезпечення військовослужбовців, до категорії яких на момент звернення за призначенням пенсії належала особа. Однак, лише за умови, що нові розміри грошового забезпечення визначені Кабінетом Міністрів України [3].

Розділ VIII Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» під назвою «Порядок перерахунку пенсій» містить ст. 64 «Індексація пенсій». Тому цілком справедливо припустити, що індексація є ще одним видом перерахунку пенсії. Такий висновок підтверджується також зі змісту ст. 64 згаданого закону, де зазначено, що «для забезпечення індексації проводиться перерахунок пенсій у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України» [3].

Відтак, законодавчо закріплено три основні підстави перерахунку пенсій. Це: наявність/подання документів, які не були враховані на момент призначення пенсії особі; прийняття Кабінетом Міністрів України акту, яким змінено розміри грошового забезпечення військовослужбовців та індексація грошового забезпечення. Вважаємо, що розділ VIII, який регулює підстави та порядок перерахунку пенсій є неповним за переліком підстав перерахунку, оскільки поза увагою залишено низку інших.

Першою з них вважаємо переведення отримувача спеціального пенсійного забезпечення з одного виду пенсії на інший (наприклад, з пенсії через інвалідність на пенсію за вислугу років). Так, у ст. 23 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» передбачено можливість призначення та виплати пенсії по інвалідності у розмірі пенсії за вислугу років, за умови наявності підтвердженої вислуги років, яка необхідна для призначення відповідної пенсії. Також, ст. 7 цього закону наділяє отримувача спеціального

пенсійного забезпечення можливістю обирати вид пенсії, за умови набуття права на кожен з них. При цьому, закон не обмежує пенсіонера часовими рамками, тобто це може бути як на момент звернення особи за призначенням пенсії, так і після призначення. Подання заяви отримувачем спеціального пенсійного забезпечення про переведення на інший вид пенсії, на нашу думку, є підставою для її перерахунку.

Окремою підставою для перерахунку пенсії вважаємо рішення суду, яким територіальні управління Пенсійного фонду України зобов'язано провести такий перерахунок у порядку, визначеному судовим рішенням. Більшість таких рішень в частині є результатом вирішення спорів щодо неправильного застосування органами Пенсійного фонду України новоприйнятих нормативних актів у часі та/або неправильне застосування ними (органами) законодавчих положень.

Розглянемо приклади. 21.02.2018 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про перерахунок пенсій особам, звільненим з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб», норми якої підлягали застосуванню з 01.03.2018 р. [5] Згідно із нею усі пенсії, призначені до 01.03.2018 р. підлягають перерахунку з урахуванням розмірів окладу за посадою; окладу за військовим званням та процентної надбавки за вислугу років за відповідною або аналогічною посадою, яку особа займала на дату звільнення зі служби на 01.03.2018 р. (п. 1) [5]. Зазначені положення суперечать декільком актам вищої юридичної сили. Передусім, Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» (ч. 3 ст. 43; ч. 3 ст. 63) [3] та Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (ч. 2 ст. 9) [11], які, окрім перелічених трьох складових грошового забезпечення, що є підставою для перерахунку пенсій, називають також щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірах, установлених законодавством.

На момент ухвалення постанови Кабінету Міністрів України № 103 від 21.02.2018 р. Конституційний Суд України надав офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них осіб» [12]. Суд зробив висновок, що аналіз положень закону вказує на єдиний підхід законодавця до визначення видів грошового забезпечення військовослужбовців, які враховуються як під час призначення пенсій (ст. 43), так і під час перерахунку раніше призначених пенсій (ст. 63). У згаданому рішенні констатований факт, що визначати перелік врахованих складових грошового забезпечення є винятковим правом органу законодавчої влади, а правові умови призначення та перерахунку пенсій є винятковим предметом законів [13].

Незважаючи на вищезазначене, на виконання Постанови Кабінету Міністрів України № 103, територіальні управління Пенсійного фонду України з 01.01.2018 р. здійснили перерахунки пенсій з оновленого грошового забезпечення (окладу за посадою, військовим (спеціальним) званням, відсоткової надбавки за вислугу років), визначеного відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» [14] станом на 01.03.2018 р. Як наслідок, отримувачі спеціального пенсійного забезпечення втратили частину пенсії, розмір якої гарантував нормативний акт вищої юридичної сили. Незаконність таких дій було підтверджено рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 12.12.2018 р. у справі № 826/3858/18 (п. 1, 2 постанови Кабінету Міністрів України № 103 визнано протиправними та нечинними) [15], постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 05.03.2019 р. [16] та постановою Верховного Суду від 12.11.2019 р. у справі № 826/3858/18 [17].

Відповідно до ч. 2 ст. 255 КАС України рішення набирає законної сили у разі подання апеляційної скарги на рішення, якщо його не скасовано, після прийняття постанови судом апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду [18]. Відтак, з 05.03.2019 р. (день ухвалення апеляційним судом постанови у справі № 826/3858/18) право отримувача спеціального пенсійного забезпечення на перерахунок пенсій з урахуванням усіх складових грошового забезпечення було відновлено. Реалізація цього права можлива лише за рішенням суду, оскільки органи Пенсійного фонду України відмовляють у зворотному перерахунку, що порушує ефективність юридичного механізму забезпечення пенсійних прав як складової спеціального соціального захисту.

Ще одним прикладом перерахунку пенсій на підставі рішення суду є зміна відсотка, з розрахунку якого визначається розмір пенсії. На підставі Закону України від 27.03.2014 «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» [19] внесено зміни до ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової

служби та прирівняних до них осіб» [3], якими передбачено, що максимальний розмір пенсії за вислугу років з 01.05.2014 р. не повинен перевищувати 70% відповідних сум. Із введенням в дію таких змін, під час проведення перерахунку, розмір пенсій було обмежено до 70%, навіть тим особам, яким пенсія була призначена до 01.05.2014 р.

Ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них осіб» регулює порядок призначення пенсій, а ст. 63 цього ж закону визначає підстави, умови і порядок їх перерахунку. Передбачені Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання України» зміни щодо визначення розміру пенсії у відсотках стосуються порядку призначення пенсії за вислугу років військовослужбовцям та особам, прирівняним до них, а не перерахунку призначеної пенсії. Процедура призначення та перерахунку пенсії є різними за змістом і механізмом їх проведення. Механізм перерахунку пенсії за вислугу років здійснюється відповідно до ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них осіб», яка не зазнала змін. Застосування 70% обмеження розміру пенсій особам, які отримували пенсію до запровадження відповідних змін є порушенням принципу неретроактивності закону, закріпленого у ст. 58 Конституції України, зміст якого визначено у рішенні Конституційного Суду України [20].

Запровадження різних порядків призначення та перерахунку пенсій для осіб, які звільняються з військової служби у різний час, зумовлює значний перепад у розмірах пенсій для таких осіб. Так, військовослужбовець, який набув право на пенсію, наприклад, до 2018 р., на відміну від пенсіонерів більш пізнього періоду, отримує пенсію з розрахунку усіх складових грошового забезпечення без обмежень максимальною межею 70%. Це підтверджує порушення конституційних принципів рівності та справедливості. Конституційний Суд України наголошує, що встановлення правових підстав призначення пенсій, визначення їх розмірів, порядку обчислення, передбачає право законодавця застосовувати загальні, спеціальні чи особливі механізми, залежно від різних обставин (особливості умов праці, професії, трудової функції, кваліфікаційних вимог, обмежень, ступеню відповідальності тощо), однак з дотриманням вимог Конституції України, зокрема принципів рівності та справедливості [21].

Неоднакові умови призначення та перерахунку пенсій військовослужбовців є також порушенням ст. 6 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», яка забороняє дискримінацію з боку державних органів, їх посадових осіб [22]. Відповідні порушення, на нашу думку, можуть бути усунені шляхом запровадження єдиного підходу до перерахунку пенсій отримувачів спеціального пенсійного забезпечення, незалежно від періоду виходу на пенсію.

Не менше дискусій викликає питання виконання судових рішень про проведення перерахунків пенсій в отримувачам спеціального пенсійного забезпечення. За даними Міністерства соціальної політики України, борги держави за програмами в судах справами перед пенсіонерами перевищують 67 млрд грн [23]. Зазначені суми заборгованості формуються як результат перерахунку пенсій військовослужбовцям за минулий період, який не обмежується строком. Для прикладу, рішенням Львівського окружного адміністративного суду від 28.12.2022 р. у справі № 380/18328/21 Головне управління Пенсійного фонду України у Львівській області було зобов'язане здійснити перерахунок та виплату пенсії на підставі оновленої довідки про грошове забезпечення, яка містить усі складові грошового забезпечення [15]. Дане рішення суду набрало законної сили 13.05.2022 р. і було виконане станом на 01.07.2022 р. Внаслідок перерахунку пенсії за період з 27.04.2020 р. по 30.06.2022 р. утворилася заборгованість у розмірі 152 990,28 грн., яку Пенсійний фонд України не спроможний виплатити, щоб забезпечити повне та належне виконання рішення суду.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» виплата пенсій, зокрема додаткових пенсій, доплат, надбавок та підвищень до них, компенсаційних виплат, встановлених законодавством, звільненим з військової служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, та членам їх сімей забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України. Відповідно до ст. 23, п. 20, 29 ч. 1 ст. 116 Бюджетного кодексу України, будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення, якщо інше не передбачено законом про Державний бюджет України [24].

Зазначені питання були проаналізовані. Науковці наголошують на обов'язку держави забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів шляхом встановлення належного мінімуму соціальних

гарантій [10, с. 158-159]. Разом з тим, вважаємо, що наявність декларативних «мертвих» норм у законодавстві про фінансові гарантії для пенсіонерів не забезпечує реалізацію як конституційного права особи на соціальний захист (ст. 46 Конституції України), так і додаткових прав військовослужбовців як складової їхнього спеціального соціального захисту. Держава не повинна брати на себе ті зобов'язання, які вона не спроможна фінансово виконати. Необхідно в умовах воєнного стану, призупинити дію норм, які не обмежують часовими рамками перерахунки пенсій за рішеннями судів. О.В. Корнілова, І.М. Сирота, як спосіб вирішення проблеми, пропонують скоротити дефіцит Пенсійного фонду України за рахунок легалізації заробітної плати, погашення поточної заборгованості та її недопущення надалі, оптимізації нарахувань єдиного соціального внеску та підвищення заробітної плати [8, с. 209]. Вважаємо такі пропозиції слушними, однак з довготривалою перспективою. Легалізація заробітної плати, збільшення обсягів надходжень до Державного бюджету України зі сплати податків тощо вимагає законотворчих реформ, реалізація яких відбуватиметься поступово. На нашу думку, головним завданням держави на даний момент, є зупинити процес зростання заборгованості Пенсійного фонду України. Пропонуємо Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та прирівняних до них осіб» доповнити ст. 67 наступного змісту: «У разі оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів Пенсійного фонду України, відновлення права осіб, зазначених у цьому Законі відбувається з моменту набрання законної сили рішенням суду чи іншого уповноваженого органу, яким зобов'язано територіальні управління Пенсійного фонду України вчинити відповідні дії».

Висновки. Узагальнюючи проведений аналіз, вважаємо, що назріла потреба внесення змін до Розділу VIII Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та інших прирівняних до них осіб» в частині закріплення правових підстав проведення перерахунку пенсії. Насамперед, у ст. 66 згаданого Закону України потрібно визначити підстави проведення перерахунку пенсій, якими є: наявність у справі та/або подання додаткових документів; зміна розмірів грошового забезпечення та/або його складових шляхом прийняття відповідної постанови Кабінетом Міністрів України; індексація пенсій; звернення пенсіонера із заявою про перехід на інший вид пенсії; рішення суду, яким зобов'язано територіальне управління Пенсійного фонду України провести перерахунок пенсії, за умови набрання рішенням законної сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.
4. Порядок проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»: постанова Кабінету Міністрів України від 13.02.2008 р. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-2008-%D0%BF#Text>.
5. Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103-2018-%D0%BF#Text>.
6. Бориченко К.В., Гудзь А.О. Окремі аспекти забезпечення права осіб, звільнених з військової служби, на перерахунок пенсії у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 71–74.
7. Коваленко О.О. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та осіб, прирівняних до них, як різновид соціального захисту. *Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди «Право»*. X. 2024. Вип. 39. С. 198–204. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/14811>.
8. Сирота І.М., Корнілова О.В. Порядок призначення та перерахунку пенсій особам, звільненим із військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 207–209. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/50.pdf.

9. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. К.: Ніка-Центр, 2016. 680 с.
10. Радченко Я.М. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні: дис. ... канд. наук з держ. управ.: 25.00.02. Запоріжжя, 2021. 189 с.
11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#n176>.
12. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Вадима Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“ від 13 травня 2015 р. № 4-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-15#Text>.
13. Сарнавський О. Військові пенсії: протиправність у визначенні розмірів та шляхи поновлення порушених прав. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijskovii-pensiyi-protupravnist-u-vyznachenni-rozmiriv-ta-shlyahy-ponovlennya-porushenyh-prav/>.
14. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text>.
15. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 28 лютого 2024 р. справа № 380/2450/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117376796>.
16. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 05.03.2019 р. у справі № 826/3858/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80454350>.
17. Постанова Верховного Суду від 12.11.2019 р. у справі № 826/3858/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85678754>.
18. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
19. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України від 27.03.2014 № 1166-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18#Text>.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>.
21. Рішення Конституційного суду у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV “Прикінцеві положення” Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України “Про статус суддів” (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text>.
22. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
23. Вінокуров Я., Гордійчук Д. Багатомільярдні борги, пенсії «для обраних» та демографічна криза: яке майбутнє у пенсійної системи? Українська правда. Березень 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63bff58767d28/2024/03/7/7445393/>.
24. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1456>.